

Gender

Pojem "gender" zdůrazňuje chování společnosti k ženám a mužům a vnímání mužskosti a ženskosti, které ale nesouvisí s našimi těly, ale s našimi představami. Například fakt, že žena (a ne muž) rodí děti, se často ve společnosti spojuje s tím, že ona (a ne muž) provádí veškeré domácí práce, navštěvuje s dítětem lékaře apod. Všechny tyto aktivity přitom nesouvisí se skutečností, že má dělohu, ale s představou, že tyto aktivity jsou "ženské".

Koncept genderu se netýká jen žen a mužů, ale poukazuje na to, že ženské a mužské charakteristiky jsou přisuzovány i institucím, věcem a činnostem. Sandra Harding¹ v této souvislosti hovoří o třech úrovních genderu:

Individuální rovina genderu: genderová identita.

Tato rovina se týká jednotlivců, tj. jak si my sami vytváříme své identity (převážně mužské a ženské). Ovlivňují nás společenská očekávání, normy týkající se mužství, ženskosti, heteronormativita společnosti, ale i vlastní zvnitřněné představy a předpoklady, naše vlastní osobnost, sexualita a sexuální preference, ale i životní strategie. Jde vlastně o jakési neustálé vyjednávání vlastní pozice a vlastní představy o sobě samé či samém v prostředí, kde se právě pohybujeme.

Genderová identita, ačkoliv se jeví jako duální - mužská nebo ženská, ve skutečnosti může představovat celé spektrum různých aspektů mužství, ženství či dalších rodových znaků. Jednotlivé osoby vytvářejí svou genderovou identitu jako mozaiku složenou z různých aspektů mužství a ženství, ale i jejich kombinací. Některé odpovídají společenským očekáváním, jiné vyjadřují osobitý "vzor". Označujeme je pojmy queer, transgender gayů či lesbické identity, transsexuální identity a podobně.

Genderová identita je něco, co se soustavně vytváří v interakci s prostředím. Říkáme, že gender ne "je", gender se "utváří" (doing gender).

Porušování rovnosti pohlaví na této rovině se projevuje hlavně jako genderová diskriminace. Opatření, která by ji měla odstraňovat a napravit se týkají hlavně legislativy v oblasti antidiskriminace a rovného zacházení. V případě dobré vymahatelnosti práva a dostatečné úrovně právního státu je prosazování rovnosti pohlaví na této rovině "nejjednodušší".

Strukturální rovina genderu

Struktura lidských aktivit odkazuje na přiřazování genderových charakteristik celým oblastem lidské činnosti a institucí, bez ohledu na to, zda jsou reálně prováděny ženami a muži. Dělná práce tak dostává charakter "přirozenosti". Je zde přítomen i prvek hierarchie v souvislosti s mužskou nebo ženskou charakteristikou. Když "mužské" činnosti jsou považovány za hodnotnější, jsou lépe placené, mají vyšší společenskou prestiž. Ideálním příkladem mohou být oblasti hospodářství, kde vidíme, že práce spojované s mužstvím mají vyšší status - ekonomický i společenský (genderová segregace). Na této úrovni genderu se projevuje institucionální rovina genderu a genderová dělba práce - genderové role, normy).

Rovnost a nerovnost se na této rovině projevuje nerovnostmi na trhu práce týkajícími se celých odvětví, ne jen jednotlivce: i muži ve feminizovaných odvětvích čelí negativním dopadem hodnotově nižšího vnímání "ženskosti" těchto odvětví ("ženská" práce je považována za méně náročnou, méně odpovědnou, spíše rutinní než kreativní, spojovanou více s péčí a emocionalitou než s výkonem, mocí a racionalitou) a proto muž v ženské profesi s největší pravděpodobností vydělá méně a má nižší společenskou prestiž než žena v "mužské" profesi. Předcházení genderové nerovnosti na této úrovni již nepředstavuje jen dobrá

¹ HARDING, 1986.

legislativa, ale i pozitivní akce - podpůrná opatření (jako jsou například kvóty, harmonizační opatření osobního a pracovního života, motivační a podpůrné akce, ...)

Symbolická rovina genderu - jazyk a genderové stereotypy.

Genderový symbolismus odkazuje k přisuzování řeckým významem mužství a ženství jevům, které s pohlavními rozdíly nijak nesouvisí.

Symbolismus je přítomen v samotném jazyce a způsobech jeho využívání. Podstatným faktem je, že přisouzení "mužské" nebo "ženské" konotace nese s sebou hodnotící, hierarchické stanovisko a vytváří dojem obecné dichotomické struktury společnosti: I žena se může "pochlapit" a i muž může být "jako baba". Hodnotová konotace těchto slov jakoby vycházela z hodnotového nerovným vztahu toho, co je "mužské" a toho, co je "ženské". Na této úrovni se gender projevuje v jazyce, symbolech. Ústřední roli zde hrají genderové stereotypy jako organizační a kontrolní mechanismus prezentován v jazyce.

Rovnost a nerovnost na této rovině se sice projevuje především v jazyce a jako taková může vyvolávat dojem, že jde pouze o slova a symboly, které nejsou přímo škodlivé. Ve skutečnosti však právě jazyk je tím mechanismem, který ovlivňuje naše myšlení, naše postoje - pouze v jazyce jsme schopni myslet. Symboly jsou právě to, co nám jako první napadne při popisu reality a skutečnosti. Proto dokud se nezmění naše vnímání mužství a ženství na této rovině, dokud nedokážeme reflektovat - uvědomovat si - omezující obrazy mužství a ženství, do té doby bude genderová nerovnost přetrvávat - i navzdory legislativě či koncepčním opatřením na zmírnění jejich projevů. Právě zde jsou totiž její kořeny.